

УДК 378:37.011.3-051:[316.72:005.336.2](045)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.337>Розман І. І.,
orcid.org/0000-0002-4951-0074**РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

У статті проаналізовано розвиток полікультурної компетентності для професійної підготовки майбутніх учителів. Особливу увагу зосереджено на особистих якостях як здобувачів освіти, так і викладачів. Зауважено на світоглядних особливостях сучасних студентів, на особистих рисах характеру викладача. Закцентовано на полікультурній освіті як основі становлення полікультурної компетентності. Наголошено, що освіта, побудована на ідеях підготовки юного покоління до життя в умовах багатонаціонального і полікультурного середовища, спроможна виховати людину, яка буде толерантною в соціумі стосовно ставлення до навколишнього середовища. Завдання сучасних закладів освіти полягає в необхідності формування вміння спілкуватися і співпрацювати з людьми різних національностей, рас, віросповідань; у вихованні розуміння своєрідності інших культур, викорінення негативного ставлення до них. Обґрунтовано думку, що розвитку полікультурної компетентності сприяють ідейно-змістовні, технологічні та мовні складники полікультурної освіти, які узгоджуються із загальними тенденціями розвитку єдиної цивілізації. Зосереджено увагу на тому, що викладач як організатор спілкування має проявити зацікавленість у роботі із здобувачами; володіти вмінням зрозуміти його, мати гнучке мислення, бути мобільним, здатним ухвалювати швидкі та правильні рішення; під час освітньо-виховного процесу має постійно тримати зворотний зв'язок із здобувачами; володіти навичками самоконтролю та самовдосконалення.

Наголошено, що найважливішою частиною духовного життя суспільства є взаємозв'язки між людьми, що є основою культури міжнаціонального спілкування. У зазначеному питанні важливу роль відіграє діалоговий підхід, який базується на принципі толерантності. У статті акцентовано увагу, що навчання у закладах вищої освіти має спонукати молодь на підвищення рівня соціокультурної підготовки, яке в такий спосіб сприятиме розвитку полікультурної компетентності як чинника професійної підготовки майбутніх учителів. Використання набутих професійних компетентностей викличе бажання здобути достатній обсяг теоретико-практичних знань, які забезпечать ефективне формування особистості здобувача, здатного брати участь у полікультурному розвитку суспільства.

Ключові слова: полікультурна компетентність, література, інтелектуальний розвиток, самоосвіта, професійність, зворотний зв'язок.

Постановка проблеми. Розвиток полікультурної компетентності – це вміння користуватися певною сумою знань, яка дає можливість робити висновки на основі доказів і міркувань із метою висловити свої судження про певний вид діяльності, спираючись на авторитетні думки, переконання; уміння доводити свою правоту, спиратися на певні висловлювання. Сучасна освіта повинна розумно поєднувати, з одного боку, виховання національної самосвідомості, укорінення у свідомості молодого покоління священних понять, що визначають духовне життя нації (Батьківщина, сім'я, рідна мова, народ, його історія, віра, духовна культура етносу та ін.). З іншого боку, освіта повинна створити сприятливі умови для включення людини в минуле і сьогодення світової культури на основі взаємодії людини в системі «я і світова цивілізація» у душі толерантності, взаємоповаги, діалогу культур, відкритої комунікації.

Завдання викладацької компетентності полягає в єдності теоретичної і практичної готовності до професійної діяльності здобувачів освіти.

Як відомо, компетентність – це коло обов'язків особистості, суть якої близька до виразу «знаю як, аніж знаю що». Компетентна особистість здатна якісно виробляти продукт, якісно писати, якісно вчити та якісно інформувати. Саме компетентність дає змогу виокремити різнопланові види діяльності. Проблема нашого дослідження полягає в аналізі компетентності вчителя/викладача, якому властиво орієнтуватись в інформаційному, психологічному, мовленнєвому, соціально-політичному, методико-дидактичному, акмеологічному, міжкультурному, полікультурному, моральному, продуктивному середовищах.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових досліджень і публікацій із порушеної проблеми засвідчує, що різні аспекти питання полікультурних компетенцій підготовки студентів, майбутніх учителів у теоретико-методологічному аспекті вивчають науковці Р. Агадулін, В. Бойченко, В. Болгаріна, С. Гончаренко, М. Красовицький, І. Лощенкова, Ю. Мальований, А. Солодка та ін. Дослідження полікультурного виховання в соціумі в галузі сучасної науки здійснюють І. Бех, А. Бойко, І. Бондаренко, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін. О. Лазаріді висвітлює аналіз законодавчих документів України в контексті становлення полікультурної освіти. Теоретичні та практичні питання з полікультурної освіти обґрунтовують Н. Абашкіна, Г. Алексевиц, Л. Голік, В. Жуковський, І. Кабардова, М. Красовицький, Н. Лавриченко та ін.

Мета статті полягає у висвітленні та обґрунтуванні думки щодо необхідності розвитку полікультурної компетентності здобувачів освіти для їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Насамперед наведемо окремі думки В. Сухомлинського щодо значення вчителя для навчання та виховання дітей та юнацтва: «Щоб бути для учнів джерелом знань, учитель завжди повинен перебувати в атмосфері багатого, цікавого, багатогранного духовного життя» та «Учитель – перший і головний світоч в інтелектуальному житті школяра; він пробуджує в дитини жадобу знань, повагу до науки, культури, освіти» [8].

Сучасний світ характеризується динамічним розвитком не тільки інформативних ресурсів, а й формування характерів особистостей. Сьогоднішній учитель, викладач, учень або студент має свої відмінності як у житті, так і в професійній діяльності. Акцентуючи увагу на професійності вчителя/викладача, дослідники домінантою вважають любов до дітей (віра в потенційні можливості учнів); розумну вимогливість; педагогічний такт (уміння будувати толерантні стосунки); педагогічне передбачення (уміння визначити можливі ускладнення); інноваційність науково-педагогічного мислення; знання предмета діяльності (вільне та гнучке оперування інформацією, уміння передавати учням знання, націлювати їх на оволодіння ними) [5].

Характерним для сучасних здобувачів освіти є бажання бути конкурентоспроможними, отримати достатньо високий соціальний статус, вести спілкування з представниками організацій, потенційних стейкхолдерів. Необхідно зважати і на те, що сьогодні студентській молоді притаманні, з одного боку, недостатня внутрішня професійна мотивація, з іншого – сильна емоційна чутливість, бажання проявити себе, самоствердитися в обраній професії.

Розвитку полікультурної компетентності сприяють особисті якості людини такі, як: наявність соціальної відповідальності, прагнення до саморозвитку та духовної культури, внутрішня інтелігентність, гуманність, оптимізм, почуття гумору, самокритичність, креативність мислення тощо.

На думку Р. Агадуліна, під час позанавчальної виховної роботи в закладах вищої освіти формується полікультурна компетентність майбутнього вчителя [1, с. 65]. Дослідження М. Денисенко щодо формування в учнів старшої школи полікультурної комунікативної компетенції доводить необхідність знання та володіння англійською

мовою для читання творів в оригіналі [4, с. 18]. Полікультурна освіта, основа становлення полікультурної компетентності – це освіта, побудована на ідеях підготовки юного покоління до життя в умовах багатонаціонального і полікультурного середовища. У цьому випадку необхідно формувати вміння спілкуватися і співпрацювати з людьми різних національностей, рас, віросповідань, виховувати розуміння своєрідності інших культур, викоринення негативного ставлення до них.

Учені Є. Барбіна та К. Щедролосоєва вивчають сучасні психолого-педагогічні підходи до формування педагогічної майстерності засобами формування полікультурної компетентності. Для сучасної людини необхідно бути толерантною, терпимою, з розвиненим почуттям поваги до людей іншої культури, які вміють жити з ними в мирі та злагоді, готові до активної взаємодії [2, с. 187].

Наприкінці ХХ сторіччя у світі відбувається процес зближення країн і народів: триває найпотужніша міграція населення (у світі 2000 народів і понад 200 країн), перетворюючи планету в «глобальне поселення». Зазначені події вимагають змінити ціннісні орієнтації і переорієнтуватися з монокультурної освіти на багатокультурну за умови збереження як стрижня своєї власної культури. Полікультурність також є характерною якістю особистості.

За цих умов особливо затребуваною стала народна педагогіка. У педагогічних закладах вищої освіти, вивчаючи освітній компонент «Полікультурна педагогіка», студентів знайомлять з історією розвитку полікультурної педагогіки, з проблемою полікультурності в контексті сучасних глобалізаційних процесів, з вихованням толерантності в молодого покоління; досліджують національну ідею в Україні на науково-педагогічному та полікультурному контексті. Звичайно, усе починається з виховання в родині, саме тому і знайомлять студентів зі специфікою полікультурних ідей у сім'ї, релігійним наповненням полікультурності, поліконфесійністю сучасного світу та формуванням полікультурної картини світу в особистості.

XXI століття вимагає необхідності зберегти соціокультурну ситуацію плюралізму і різноманіття, захистити культурну самобутність кожної етнічної спільноти, створюючи тим самим гуманітарний фундамент для громадянських, надетнічних принципів суспільного устрою.

Розвитку полікультурної компетентності сприяють ідейно-змістовні, технологічні та мовні складники полікультурної освіти, які узгоджуються із загальними тенденціями розвитку єдиної цивілізації.

Формування зазначених компетентностей пропонуємо здійснювати під час вивчення таких тем, як «Полікультурна педагогіка про суспільство в епоху глобалізації», «Основні напрями роботи з питань формування в майбутніх педагогів полікультурної картини світу», «Роль міжкультурних комунікацій у формуванні полікультурної картини світу», «Формування полікультурної свідомості юного покоління», «Поняття про глобалізаційне суспільство» тощо. Однак система освіти, що виростає з культурно-історичних традицій народу, звернена до його нагальних потреб і прагнень у майбутнє. Таким чином, зберігаючи національно-культурну самостійність суб'єктів країни, громадянська ідентичність повинна забезпечити соціалізацію юнацтва за умов полікультурної цивілізації, підготувати його до функціональної співпраці в складі поліетнічних цивільних спільнот регіонального, міжнародного масштабу.

Необхідно звернути увагу на різноаспектність полікультурних компетентностей: до творчих рекомендовано відносити інтуїцію (наявність суттєвості); дивергентність (можливість декількох підходів до розв'язання однієї проблеми); оригінальність (наявність творчої уяви); асоціативність (уміння проводити аналогію, порівнювати) [5].

У кожній важливій справі необхідно мати мотивацію для її реалізації. Особистісний розвиток викладача та здобувача забезпечить полікультурний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя. Насамперед, це – почуття самоповаги, досягнення, поставленої мети, інтерес до життя, амбітність; досягнення високого статусу

в суспільстві, визнання успіху, успішна професійна кар'єра та ін. Самореалізація, самовиховання, самоосвіта; позитивне комунікативне середовище, професійні конкурси, робота в складі предметних кафедр, науково-практичні конференції, семінари, педагогічні діалоги, – це та інше є складниками майбутнього результату.

Виховання таких рис характеру в студентства сприятиме тому, що до юнаків та дівчат неодмінно прийде визнання в житті та суспільстві; спостерігатиметься співучасть в управлінській діяльності суспільства.

Відомо, що поняття «компетентність» має складну структуру. Кожна з компетентностей, своєю чергою, має певні складники. Наприклад, математичну компетентність необхідно розвивати через процедурну компетентність – уміння розв'язувати типові математичні задачі; логічна компетентність допоможе володіти дедуктивним методом доведення та спростування тверджень. Під час формування технологічної компетентності відбувається володіння сучасними математичними пакетами (наприклад, пакети символічних перетворень, динамічної геометрії, електронні таблиці (Excel) тощо). Творчий підхід до розвитку особистості практикує дослідницька компетентність через володіння методами дослідження практичних і прикладних задач математичними методами.

На думку вчених, складниками комунікативної компетентності є мовна, мовленнєва, соціокультурна [5].

У полікультурній структурі компетентності дослідники виокремлюють три основні рівні: когнітивний (раціональна природа мислення), рефлексивний (культурна самоідентичність), діяльнісно-поведінковий (досвід міжкультурної взаємодії). У вивченні специфіки полікультурної освіти використовуються різні підходи, але ця проблема завжди була актуальною для педагогіки [3].

Найважливішою частиною духовного життя суспільства та людських взаємин є культура міжнародного спілкування. Побудову полікультурних стосунків можна організувати за допомогою діалогового підходу, на основі принципу толерантності; тут основну роль гратимуть сформовані цінності учасників процесу. Необхідно зауважити, що студентам вищих закладів освіти треба орієнтуватися на підвищення свого рівня соціокультурної підготовки, у такий спосіб звертаючи увагу на бажання засвоїти достатній обсяг професійних знань, розвинути здібності та практичні надбання, які забезпечать ефективне формування особистості учня, здатного брати участь у полікультурному розвитку. Виникає необхідність формувати полікультурну компетенцію як одну з основних завдань володіння іноземною мовою з метою здійснювати соціальний запит, який відображає внутрішньо-ситуативні чинники розвитку сучасної освіти.

Висновки. Отже, неперервна самоосвіта та самовдосконалення майбутнього педагога має бути спрямовано на постійну працю над своїми внутрішніми ресурсами для отримання додаткової навчальної інформації, полікультурного розвитку, культурологічного мислення та аналізу подій у світовому просторі. Здобувачам освіти доцільно звертатися до вивчення додаткових літературних джерел, які сприятимуть розумінню полікультурних компетенцій; зосереджувати свою увагу на підвищення суспільно-загального рівня саморозвитку; до вивчення іноземних мов як джерела комунікаційного самовдосконалення. Важливо в освітньо-виховному процесі вишу створити умови для системного навчання, яке дає можливість майбутньому вчителю стати конкурентоспроможним на сучасному ринку праці. Також у перспективі дослідження порушеної проблеми розвитку полікультурних компетенцій здобувачів освіти є пошук шляхів орієнтації на інтегративний аспект вивчення навчального матеріалу про особливості культури різних народів, що уможливило формувати єдину світову культуру, етнокультурну толерантність.

Список використаних джерел:

1. Агадуллін Р. Р., Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетентності сучасного вчителя. *Педагогіка і психологія*. Вісник АПН України, 2007. № 3. С. 64–72.
2. Барбіна Є., Щедролосоєва К. Сучасні психолого-педагогічні підходи до формування педагогічної майстерності. *Філософія педагогічної майстерності: зб наук. праць / редкол.: Н. Г. Нічкало (голова) та ін.* Київ-Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2008. С. 183–194.
3. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика: учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 300 с.
4. Денисенко М. В. Формування в учнів старшої школи полікультурної комунікативної компетенції бачить у читанні англійських культурно-країнознавчих текстів. *Іноземні мови*. 2007. № 2. С. 16–22.
5. Ключові компоненти професійної компетентності вчителя. URL: <https://journal.osnova.com.ua>article>43888>.
6. Πολιкультурная компетентность современного педагога. URL: <https://scibook.net>polikultur...>
7. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. Маріуполь – Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. 400 с.
8. Цитати Сухомлинського про вчителя: конспект. Педагогіка. URL: <https://vseosvita.ua>Бібліотека>Педагогіки>.

References:

1. Ahadullin, R. R. (2007). Pozanavchalna vykhovna robota u VNZ: dosvid formuvannia polikulturnoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia [Extracurricular educational work in higher education institutions: the experience of forming multicultural competence of a modern teacher]. *Pedahohika i psykholohiia. Visnyk APN Ukrainy*, 3, 64-72 [in Ukrainian].
2. Barbina, Ye., & Shchedrolosieva, K. (2008). Suchasni psykholoho-pedahohichni pidkhody do formuvannia pedahohichnoi maisternosti [Modern psychological and pedagogical approaches to the formation of pedagogical skills]. *Filosofiya pedahohichnoyi maisternosti*, 183–194 [in Ukrainian].
3. Bordovskaya, N. V., & Rean, A. A. (2007). *Pedahohyka* [Pedagogy]. Sankt-Peterburh: Pyter [in Russian].
4. Denysenko, M. V. (2007). Formuvannia v uchniv starshoi shkoly polikulturnoi komunikatyvnoi kompetentsii bachyt u chytanni anhlomovnykh kulturno-krainoznavchykh tekstiv [He sees the formation of multicultural communicative competence in high school students in reading English-language cultural and regional texts]. *Inozemni movy*, 2, 16–22 [in Ukrainian].
5. Klyuchovi komponenty profesiynoyi kompetentnosti vchytelya [Key components of a teacher’s professional competence]. Retrieved from <https://journal.osnova.com.ua>article>43888>. [in Ukrainian].
6. Polikulturaia kompetentnost sovremennogo pedagoga [Multicultural competence of a modern teacher]. Retrieved from <https://scibook.net>polikultur...> [in Russian].
7. Sokolova, I. V. (2008). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia-filoloha za dvoma spetsialnostiamy* [Professional training of future teachers of philology in two specialties]. Mariupol – D.: ART-PRES [in Ukrainian].
8. Tsytyaty Sukhomlynskoho pro vchytelia: konspekt. Pedahohika [Sukhomlinsky’s quotes about the teacher: abstract. Pedagogy]. Retrieved from <https://vseosvita.ua>Бібліотека>Педагогіки> [in Ukrainian].

Rozman I. I.,

orcid.org/0000-0002-4951-0074

DEVELOPMENT OF MULTICULTURAL COMPETENCE AS A FACTOR OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

The article analyzes the development of multicultural competence for professional training of future teachers. Special attention is paid to the personal qualities of both educational applicants and teachers. It is noted on the ideological features of modern students, on the personal traits of the teacher’s character. Attention is focused on multicultural education as the basis for the formation of multicultural competence. It is noted that education based on the ideas of preparing the younger

generation for life in a multinational and multicultural environment is able to bring up a person who will be tolerant in society in relation to the environment. The task of modern educational institutions is to develop the ability to communicate and cooperate with people of different nationalities, races, and faiths; to foster an understanding of the originality of other cultures, and to eliminate negative attitudes towards them. The article substantiates the opinion that the development of multicultural competence is promoted by ideological, content, technological and linguistic components of multicultural education, which are consistent with the general trends in the development of a single civilization. Attention is focused on the fact that the teacher as an organizer of communication should show interest in working with applicants; have the ability to understand it, have flexible thinking, be mobile, be able to make quick and correct decisions; during the educational process should constantly keep feedback with applicants; have skills of self-control and self-improvement.

It is emphasized that the most important part of the spiritual life of society and relationships between people is the basis of the culture of interethnic communication. An important role in this issue is played by the dialogue approach, which is based on the principle of tolerance. The article emphasizes that higher education should stimulate young people to increase the level of socio-cultural training, which will contribute to the development of multicultural competence as a factor in the training of future teachers. The use of professional competencies will cause the desire to acquire a sufficient amount of theoretical and practical knowledge that will ensure the effective formation of the applicant's personality, able to participate in the multicultural development of society.

Key words: multicultural competence, literature, intellectual development, self-education, professionalism, feedback.

Дата надходження статті: 17.12.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Апрощенко Т. О.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>